

JUBILEUM NAŠEJ VEDY

IGOR HRUŠOVSKÝ

Uplynulo práve desať rokov od založenia našej Akadémie. Roku 1952 vznikla Československá akadémia vied a o necelý rok aj Slovenská akadémia vied. Náš vedecký život dostal vtedy vrcholnú organizačnú formu, ktorá začala ústredne riadiť vedeckú prácu v najširšom meradle. Utvorili sa podmienky pre plánovitý rozvoj odborov združených v jednotlivých sekciách a osobitne v sekcii spoločenských vied. Spoločenskovedné pracoviská sa v ČSAV začlenili do troch sekcií, v rámci SAV sa však združili v jedinej sekcii. Pretože na starostlivosti o rozvoj tejto sekcie a osobitne Filozofického ústavu SAV som sa podieľal od samého vzniku Akadémie, podujal som sa načrtnúť tento hodnotiaci prehľad.

Zostavenie pracovných plánov v oblasti spoločenských vied vychádzalo z týchto zásad: boj proti nepriateľským ideológiám, prehodnotenie výsledkov buržoáznej vedy, odhaľovanie pokrokových tradícií minulosti, upevňovanie socialistického povedomia vedecky správnym pohľadom na historický proces vývinu nášho národa, jeho kultúry, jazyka atď. a orientácia na problémy socialistickej výstavby. Náležité plnenie týchto úloh si v prvých rokoch vyžadovalo rozvinúť značné úsilie o ideovo-politickú a odbornú prípravu pracovníkov ústavov spoločenskovednej sekcie.

Ešte v nedávnych rokoch sa u nás neraz ostro pranierovalo stagnovanie spoločenských vied. Fakt je, že v prvých rokoch existencie našej Akadémie pracovníci v oblasti spoločenských vied boli poväčšine ešte veľmi mladí a potrebovali čas na náležité si osvojenie marxistickej metódy bádania. Práve v spoločenských vedách sa vyskytovalo najviac reakčných tradícií a návykov v myslení. Treba mať na pamäti, že i keď boli na Slovensku v minulosti najviac zanedbávané prírodné a technické vedy, spoločenské vedy, ktoré majú u nás určitú tradíciu, oveľa ťažšie prerastajú na skutočnú marxistickú vedu. Okrem toho nebolo spoločlivých materiálových a faktografických prác, chýbali a vlastne dodnes ešte chýbajú systematické edície prameňov.

Najhlbšou príčinou pomalého napredovania spoločenských vied bola však atmosféra kultu osobnosti a dogmatizmu. V podmienkach kultu osobnosti sa náležite neuplatňovala snaha po skutočne marxistickom výskume konkrétnych, protirečivých javov a neprizeralo sa dostatočne na zložité historické súvislosti.

Od samých začiatkov novoustavenej Akadémie sme neraz upozorňovali našich

pracovníkov na nebezpečenstvo školometstva, dogmatického ustrnutia teoretickej práce a vulgarizovania marxisticko-leninskej teórie. Upozorňovali sme na potrebu skúmania hlbokých súvislostí a tendencií skutočnosti a varovali sme pred holou knižnou erudíciou. Niet pochybností, že pri riešení nastolovaných otázok treba vždy rešpektovať všeobecné a základné teoretické a metodologické smernice klasikov marxizmu-leninizmu a najpoprednejších osobností svetovej vedy a kultúry, no nestačí sa na ne obmedzovať.

Inou prekážkou intenzívnejšieho rozvoja spoločenských vied bolo ich zaznávanie. V nedávnych rokoch sa pozornosť Akadémie odôvodnene orientovala na uprednostňovanie technických, prírodných a poľnohospodárskych vied. Zvýšený dôraz na túto orientáciu sa neraz chápal príliš jednostranne a neraz sme sa stretli aj s istým zaznávaním veľkého poslania spoločenských vied a ich prevratného vplyvu na utváranie nášho verejného a kultúrneho života. Nedoceňovanie tohto poslania pri riešení úloh dovŕšenia kultúrnej revolúcie a pri ideologickej a morálnej výchove nastupujúcej generácie vplýva nepriaznivo v oblasti ideológie, v politicko-morálnej sfére a koniec-koncov pôsobí retardačne aj na rozvoj samého národného hospodárstva. Práve spoločenské vedy majú výsostné poslanie v rozvoji vedeckého svetonázoru, vo výskume zákonitostí vývinu socialistickej spoločnosti na ceste ku komunizmu, vo vytváraní predpokladov vedeckého riadenia spoločnosti, dokonalejšieho plánovania a riadenia národného hospodárstva atď.

Spoločenské vedy sa postupne čoraz premyslenejšie orientovali na kľúčové úlohy, ktorých riešenie prináša pomoc nášmu hospodárstvu, kultúre a obohacuje vedeckú teóriu.

Úlohy, ktoré sa objavili pred spoločenskovednými a filozofickými pracovníkmi, začlenili sa postupne do dvoch kategórií. Do prvej sa zaradili perspektívne výskumné úlohy vyplývajúce zo základných smerov vedy, určených generálnou líniou vzostupu našej kultúry, do druhej kategórie sa zahrnuli naliehavé a akútne otázky našej kultúrnopolitickej praxe. Pri vytyčovaní oboch skupín úloh sa čoraz dôraznejšie uplatňovala snaha po koordinácii s príslušnými pracoviskami Akadémií, vysokými školami atď. Práve pred desiatimi rokmi sme túto zásadu vyslovili takto: „Plány vedeckej tvorby z oblasti marxisticko-leninskej filozofie treba aj naďalej zostavovať tak, aby sa v nich hlavná pozornosť orientovala na najdôležitejšie, teoreticko-odborné problémy, ktoré však majú ďalekosiahly praktický význam, a na veľké aktuálne úlohy, ktorých riešenie znamená aj veľký teoretický prínos a obohatenie marxisticko-leninskej filozofie.“¹ Naši tvoriví filozofickí pracovníci si čoraz lepšie uvedomovali, že želaný spoločenský efekt marxisticko-leninskej vedy možno dosiahnuť len hlbším ponorom do teoretického merita skúmaných tém. Marxisticko-leninská filozofia nesmie prejavovať charakteristické črty pragmatizmu, ale musí dbať na vnútornú dialektiku svojho odboru pri citlivom reagovaní a prijímaní všetkých významných podnetov sociálnopoli-

¹ Igor Hrušovský, Zriadenie Slovenskej akadémie vied medzníkom v rozvoji našej filozofie, Filozofický časopis VIII, 1953, 219.

tickej a kultúrnej praxe. Orientovanie sa len na vulgárne a bezprostredne ponímanú aktualitu znamená nevyhnutne sklznutie do plytčín praktikizmu.

Strana uložila našej vede docieľiť čím skôr nálezitý predstih pred potrebami spoločnosti. Uspokojivé splnenie tohto príkazu sa týka predovšetkým našej Akadémie, ktorá má podľa zákona — a mala by mať aj na základe výsledkov bádateľskej práce — výsostné postavenie v našom vedeckom živote. Táto požiadavka sa týka aj spoločenských vied, a teda v prvom rade filozofie. Pracovníci na poli filozofie sú dnes už vcelku schopní túto požiadavku aj realizovať.

Bývalý individualizmus v obsahu i štýle práce už vcelku na vedeckých pracoviskách Akadémie ustúpil kolektívnym formám práce. Už v roku založenia Akadémie sa na spoločenskovednej sekcii kládol veľký dôraz na vytyčovanie kolektívnych úloh, ich uprednostňovanie. V tých časoch sa to výrazne týkalo najmä marxistického prehodnocovania našej ideovej a kultúrnej minulosti v programových náčrtoch slovenských dejín, dejín slovenskej literatúry, slovenskej filozofie, slovenskej hudby, divadla, výtvarného umenia atď. Realizovanie týchto podujatí týkajúcich sa poznania našej minulosti malo výdatne pomáhať pri zbavovaní sa rozličných ideologických prežitkov a uľahčovať našu kultúrnu revolúciu.

V priebehu rokov sa pozornosť Akadémie neorientovala len na potrebu vytyčovania kolektívnych, ale aj komplexných úloh. V tomto ohľade ostáva ešte veľa vykonať, aj keď až dosiaľ vyšli v rámci sekcie niektoré pozoruhodné a hodnotné diela, osnované na tomto princípe. Princíp kolektívnosti a komplexnosti, systematicky rozvíjané diskusie, kolokviá, sympóziá vedcov, to všetko je odôvodnené aj skutočnosťou, že stavba vedy predstavuje koniec-koncov jednotu poznania. Konečne sám objektívny svet, hoci kvalitatívne diferencovaný, je jednotným materiálnym celkom. Z toho vyplýva, že púha, špecializácia bez širšej erudície a osvojenia si vedeckého svetonázoru a materialistickej dialektickej metódy, bez zreteľa na integráciu a zblížovanie jednotlivých vedných odborov, bez pochopenia vzdialenejších výhľadov a širších súvislostí odbornej práce s našim budovateľským dielom a politickým dianím vo svete, nestačí ozrejmiť hlbší zmysel vedeckej práce, ba neraz ústi aj do všelijakých skomolenín vedy.

Na spoločenskovednej sekcii Akadémie sme v minulých rokoch neraz upozorňovali aj na potrebu proporcionálneho rozvoja spoločenskovedných disciplín, i keď v jednotlivých vývinových etapách sú niektoré odbory v popredí s ohľadom na nájstojčive potreby rozvoja nášho hospodárstva a kultúry.

Sekcia, ba vlastne už subkomisia spoločenských vied v rámci SAVU už v marci r. 1952 navrhla doplniť jestvujúce ústavy o ďalšie kabinety a oddelenia, ktoré by sa stali organizačnými a koordinačnými bunkami vedeckej práce príslušných odborov a zárodkami budúcich ústavov. Mnohé z pracovísk ešte zďaleka nie sú a nemohli byť dobudované, hoci aj ony majú veľmi výrazné poslanie pri riešení úloh dovŕšenia kultúrnej revolúcie, pri ideologickej výchove ľudí atď. Nemalo by sa teda odkladať dobudovanie dosiaľ nedostatočne rozvinutých úsekov spoločenských vied. Primárny zreteľ je tu politickoideová potreba a jej sa musí podriaďovať úloha výchovy a dovychovy potrebných kádrov, ako aj výstavba pracovísk. Uvediem príklad: veľkú pozornosť treba venovať sústavnej starostlivosti

o architektonické, výtvarné a kultúrohistoricky významné pamiatky na Slovensku (napr. historická budova Matice slovenskej v Martine, budova Académie Istropolitany, budova Evanjelického lýcea v Bratislave). Okrem toho stále je ešte otvorená otázka vybudovania odbočiek — najmä v Košiciach — ktoré budú výdatnou pomocou pre kultúrnu výstavbu krajov a okresov na Slovensku. V tejto súvislosti treba pripomenúť požiadavku kádového dobudovania najmä Hudobnovedného ústavu, Kabinetu teórie a dejín umenia a Národopisného ústavu. Je pochopiteľné, že pre dokončenie výstavby pracovísk spoločenských vied môže byť smerodajnou len základná línia celkového hospodárskeho a kultúrneho rozvoja Slovenska v rámci našej republiky. Naša Akadémia bude teda musieť pri výstavbe svojich pracovísk v ďalšej vývinovej etape prizerať v prvom rade na tento fakt, bude si však musieť osobitne všímať niektoré špecifické, ale významné slovenské problémy, pri výskume ktorých SAV nemá partnera a potom úseky, ktoré sú zhodou okolností u nás na úrovni svetovej vedy. Inak treba pomýšľať vo viacerých oblastiach vedy na rozumne uvážení delbu a koordináciu práce nielen v rámci našej republiky, ale aj s ústavmi ostatných krajín socialistického tábora. V mnohých oblastiach vedy isteže postačí iba sledovať výdobytky zahraničnej vedy a uplatňovať ich v praxi.

Nemožno poprieť, že doterajšia činnosť našej Akadémie, s osobitným zreteľom na činnosť spoločenskovedných pracovísk, bola vcelku pomerne úspešná napriek mnohým ťažkostiam ideologickým, kádovým, organizačným, hospodárskym a i., s ktorými musela zápasiť. Postupne sa zvyšovala ideovo-politická i odborná úroveň pracovníkov ústavov, zdokonaľovala sa vedecko-organizačná činnosť, rástla náročnosť a zlepšovali sa výsledky plánovaných úloh. Zvyšovanie kvalifikovanosti vedeckých kádov sa dosahovalo odborným školením a výchovou interných pracovníkov, ako aj formou vedeckej aspirantúry a obhajobou kandidátskych disertácií. Už v prvých rokoch existencie Akadémie sme zdôrazňovali význam ideových, odborných a metodologických diskusií pracovného charakteru, orientovaných na významné, najmä kolektívne úlohy. Zvyšovanie úrovne práce podmieňovali aj konzultácie s príslušnými pracoviskami ČSAV, katedrami vysokých škôl a výskumnými ústavmi rezortov. Aj ovzdušie po XX. sjazde a najmä po XXII. sjazde KSSS prispelo k tvorivej práci v spoločenských vedách. Možno povedať, že stagnácia z minulých rokov sa už vcelku prekonala.

Naša Akadémia bola od samého založenia r. 1952, resp. 1953, Akadémiou pracovnou, na spôsob sovietskych akadémií vied a zohrala v období výstavby socializmu mimoriadne závažnú úlohu vo všetkých hlavných oblastiach. Prispela významne k riešeniu najdôležitejších problémov nášho národného hospodárstva a kultúrnej výstavby.

Keď bilancujeme vykonanú prácu a zhodnocujeme mnohé skúsenosti, úspechy i nedostatky v oblasti spoločenských vied za uplynulé roky, môžeme konštatovať s istým uspokojením, že až dosiaľ sa vykonalo mnoho práce v záujme rozvoja príslušných vedeckých disciplín. Našej verejnosti sa v posledných rokoch pravidelne odovzdáva do rúk značný počet významných a vysokohodnotných kolektívnych a monografických prác, ktoré sa svojou úrovňou a časovosťou stávajú dôležitým prínosom a stimulom nášho kultúrneho života.

Aké sú výsledky práce v oblasti našich spoločenských vied v posledných rokoch? Venovala sa zvýšená pozornosť výskumu dejín triednych bojov v našich národných dejinách, osvetľovaniu novších dejín Slovenska, dejín predmníchovskej republiky, dejín slovenskej filozofie, odhaľovaniu klérofašizmu na Slovensku a objasňovaniu bratských vzťahov Čechov a Slovákov. Okrem iného značne pokročil výskum a spracovanie problémov súvisiacich so socialistickou industrializáciou Slovenska. Ekonomický ústav sa v terajšej etape orientuje predovšetkým na výskum ekonomických problémov rozvinutej socialistickej spoločnosti a na výskum vývinu triednych vzťahov v poľnohospodárstve. Dôležitou úlohou našich ekonómov je aj analýza súčasných buržoáznych ekonomík. Na úseku literatúry bol v strede pozornosti výskum dejín slovenskej literatúry, v oblasti jazykovedy sa pripravovali základné jazykové príručky, pracovalo sa na vytváraní a ušľachťovaní odbornej terminológie a na slovenskom jazykovom atlase. Pokročil aj základný výskum slovenského hudobného a tanečného folklóru v teréne, ako aj výskum hudobno-historických prameňov na Slovensku. Rozvinula sa aj vedeckobádateľská práca v oblasti rusko-slovenskej lexikografie, v oblasti dejín slovensko-ruských i ukrajinských a československo-sovietskych vzťahov na poli literatúry, kultúry a politiky.

Treba vyzdvihnúť, že mnohé výsledky výskumov vlastivedného a historického charakteru v oblasti ekonómie, archeológie, národopisu, dejín, filozofie, hudby, výtvarníctva, literatúry, práva atď. nemajú len úzky regionálny význam, ale majú v mnohých ohľadoch aj medzinárodný dosah. Spoločenské vedy rozvíjajúce sa na Slovensku priniesli v posledných rokoch aj významné teoretické a metodologické objavy.

V najbližších rokoch výjde tlačou maketa o novej koncepcii slovenského obdobia pravekých dejín, ďalej vyjde úplný prehľad československých dejín, *Dejiny Slovenska, Prehľad dejín slovenskej filozofie*, tézy k *Dejinám výtvarného umenia ČSSR, Zákonitosti foriem prechodu od kapitalizmu ku komunizmu, Vývin ekonomickej základne spoločnosti v období postupného prechodu ku komunizmu*, výjde aj kompletný 5 zväzkový *Slovník slovenského jazyka*, I. diel *Slovenskej gramatiky*, 4 zväzkové *Dejiny slovenskej literatúry*, *Kapitoly z dejín slovenského divadla*, 4 zväzkový *Rusko-slovenský slovník*, *Príručný náučný slovník*, *Dejiny slovenských literatúr* atď.

Pozoruhodné výsledky bádateľskej práce na vytyčovaných úlohách prináša pravidelne aj 12 časopisov, ktoré vydáva Slovenská akadémia vied z oblasti spoločenských vied. Tieto časopisy prispievajú k intenzívnej výchove vedeckých kádrov, informujú zainteresovanú verejnosť o vedeckom živote na príslušnom úseku a glosujú výsledky vedeckej aktivity aj v zahraničí, najmä v krajinách socialistickej sústavy.

Prehĺbenie vedeckej a teoretickej práce sa blahodarne odrazilo aj v skvalitnení osvetovej, popularizačnej a propagandistickej činnosti pracovníkov v oblasti spoločenských vied. Výdatná bola ich pomoc pri tvorbe učebníc, pri posudzovaní stredoškolských osnov, vo vedeckých a redakčných radách, v rezortných komisiách atď. Pracovníci spoločenskovedných ústavov sa okrem toho zúčastňovali pedagogickej práce na vysokých školách, slovom, značná odborná, politická,

pedagogická, osvetová, popularizačná, propagandistická a konzultačná činnosť týchto pracovníkov povzniesla spoločenskovedné inštitúty na popredné miesto v našom živote.

O rozvoj našej vedy vždy prejavovala veľkú starostlivosť naša strana. Strana venovala rozvoju spoločenských vied veľkú ideovú, morálnu i hmotnú pozornosť. Výdatnú pomoc poskytovali spoločenskovedným pracoviskám aj stranícke dokumenty. Tieto dokumenty boli vždy veľkým podnetom skvalitňovania organizovania, orientovania i rozvoja vedeckej práce. Popritom však aj aktívna účasť pracovníkov sekcie v politickej a straníckej práci prispievala k zvyšovaniu ideovo-politickej úrovne a správneho zameraniu vedeckých výskumov.

Vo svetle dokumentu o výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti treba prácu v oblasti spoločenských vied stále prehľbovať. Hlavnou úlohou tejto oblasti je zovšeobecňovať základné skúsenosti socialistickej a komunistickej výstavby. Potrebné je ďalej rozpracovávať problémy budovania materiálno-technickej základne našej spoločnosti, otázky spoločenských dôsledkov vedecko-technickej revolúcie, vývinu spoločenskej delby práce a vzťahov medzi fyzickou a duševnou prácou. Rovnakú pozornosť vyžaduje aj výskum metód a foriem riadenia spoločnosti, otázok komunistickej morálky atď.

Pokiaľ ide najmä o činnosť Filozofického ústavu SAV, súbežne s jeho rozvojom a kádrovým upevňovaním diferencovalo sa i jeho poslanie. Roku 1953 sa pre prácu ústavu vytýčili tieto úlohy: aktuálne otázky historického materializmu, boj proti nepriateľským ideológiám a výskum dejín slovenskej filozofie. Už o niekoľko málo rokov sa činnosť ústavu orientovala aj na tieto ďalšie témy: kategórie dialektického a historického materializmu, metodologické problémy vedy, problémy gnozeológie, súčasné smery vo filozofii na Západe, otázky rozvoja našej spoločnosti, ako aj ideologické problémy výstavby socializmu u nás a problémy ateistickej výchovy.

Filozofický ústav od začiatku svojej existencie rozvíjal intenzívnu spoluprácu s externými spolupracovníkmi a za ich účasti sa mu podarilo nepretržite od r. 1946 zabezpečiť vydávanie filozofického časopisu (do r. 1949 pod názvom *Philosophica Slovaca*, ďalej ako Filozofický zborník, od r. 1953 pod názvom Filozofický časopis a neskoršie ako Slovenský filozofický časopis a konečne od r. 1962 ako *Otázky marxistickej filozofie*).

Treba zdôrazniť, že hoci počet pracovníkov, najmä v prvých rokoch existencie ústavu bol pomerne nízky, podarilo sa mu, vďaka uvedenej spolupráci, zabezpečiť aj vydanie celého radu hodnotných pôvodných publikácií i prekladov z diel klasikov filozofie.

Filozofický ústav SAV pripravil za svojho trvania tri veľké konferencie. Už r. 1950, teda ešte v rámci Slovenskej akadémie vied a umení, usporiadal ústav I. slovenskú filozofickú konferenciu v Bratislave, r. 1954 organizoval II. slovenskú filozofickú konferenciu v Smoleniciach a r. 1958 bolo v Smoleniciach spoločné zasadnutie vedeckých rád Filozofického ústavu ČSAV a Filozofického ústavu SAV, ako aj pracovná porada českých a slovenských filozofických pracovníkov o aktuálnych problémoch filozofickej práce v tomto období.

Pokiaľ ide o novšie obdobie, ústav v dôsledku ďalšieho kádrového rozšírenia

mohol sa už rozčleniť na niekoľko oddelení. V oddelení dialektického a historického materializmu sa v súčasnosti skúmajú filozofické kategórie, otázky gnozeológie a dialektickej logiky, zákonitosti vývinu našej spoločnosti ku komunizmu, v oddelení dejín filozofie sa rozvíja predovšetkým výskum národných dejín filozofie, ďalej sa skúmajú súčasné smery buržoáznej filozofie, oddelenie sociológie sa zameriava na rozbor niektorých konkrétnych otázok našich spoločenských vzťahov a napokon v oddelení vedeckého ateizmu sa riešia nájstojčivé problémy ateistickej výchovy.

Tvorivé rozvíjanie marxistickej filozofie je aj naďalej najpoprednejšou povinnosťou našich spoločenskovedných a filozofických pracovníkov. Len pri vysokej teoretickej úrovni a náročnosti je marxisticko-leninská veda schopná umožňovať adekvátnu analýzu a zovšeobecňovanie konkrétnych otázok, ktoré vyvierajú z našej výstavby.

Hlboké teoretické rozpracúvanie konkrétnych otázok na poli spoločenských vied a filozofie neobyčajne pozitívne vplýva na celý náš život, správne orientuje boj proti rôznym prežitkom, zaostalosti a nekultúrnosti. Význam marxistickej filozofie a spoločenských vied, význam rozpracúvania ich teoretickej a metodologickej bázy je nesmierny pre rozvoj opravdivej socialistickej kultúry a vzdelanosti, pre správnu orientáciu výučby na školách všetkých stupňov a pre formovanie našich budúcich generácií.